

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Antropocentrismus v ekologické etice
Markéta Nožková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Antropocentrismus v ekologické etice

Markéta Nožková

Vedoucí práce:

Mgr. Miloš Kratochvíl, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen
uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Miloši Kratochvílovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky při vedení práce.

Obsah

Úvod	1
1 Ekologická etika.....	3
2 Antropocentrismus	6
2. 1 Panský antropocentrismus.....	9
2. 1. 1 Představitelé panského antropocentrismu	11
2. 2 Humánní antropocentrismus	17
2. 2. 1 Představitelé humánního antropocentrismu	17
2. 2. 2 Problémy humánního antropocentrismu.....	20
Závěr.....	28
Seznam literatury.....	30
Resumé.....	32

Úvod

Tématem této bakalářské práce je ekologická etika a zejména jeden z jejích přístupů, antropocentrismus. Zabývat se tímto tématem je důležité hlavně kvůli tomu, že je to téma velmi aktuální, a proto by mu měla být věnována pozornost. Problematika ekologické krize dnes patří mezi intenzivně zkoumanou oblast. V důsledku lidské činnosti dochází k nenapravitelnému ničení životního prostředí a ohrožení základních funkcí přírodního světa, jehož existence je i pro samotné lidstvo životně důležitá. V poslední době však není možné spoléhat se jen na technická řešení, od kterých se očekává zlepšení ekologické situace. Je důležité obrátit pozornost k jiným přístupům, které hledají širší souvislosti mezi lidskými postoji a problémy životního prostředí.

Cílem této práce je detailní prozkoumání problematiky, která souvisí s antropocentrickou ekologickou etikou a objasnění pojmu antropocentrismu. Práce by měla dokázat seznámit čtenáře s klady a zápory antropocentrického myšlení. Dále se bude věnovat hodnocení základních podob antropocentrismu a zdůvodnění antropocentrických hodnot. Práce by měla být schopna poukázat na to, že na antropocentrismus se nemusí pohlížet negativně, jako na směr ekologické etiky, který má za následek destrukci přírody, ale že se v něm objevují i argumenty, které odůvodňují ochranu přírody. Potřebné informace pro práci jsou získány z odborné literatury, která byla tomuto tématu věnována. Metodu, kterou ve své práci používám je komparace a interpretace primárních a sekundárních zdrojů.

Ve této bakalářské práci se snažím kompletně objasnit problém antropocentrického myšlení. Nejprve popisuji a zkoumám východiska, která vedla ke vzniku dnešních antropocentrických postojů. Snažím se ukázat, proč právě tyto názory podpořily rozvoj antropocentrického myšlení, které přetrvalo až do současnosti. Později poskytnu přehled problémů, se kterými se antropocentrismus setkává a jejich možná východiska. Práce je strukturálně rozdělena takto: v první kapitole uvádím, co je ekologická etika a jak se odlišuje od běžné etiky. V následující kapitole vysvětluji co je antropocentrismus, jak se tento postoj projevuje a jaké může mít formy. Dále je práce rozdělena na dvě podkapitoly, v první se věnuji panskému antropocentrismu a v druhé antropocentrismu humánnímu. V části, která je věnována panskému antropocentrismu, uvádím některé důležité představitele, kteří se podíleli na rozvoji tohoto panského

postoje. V další části práce, která je věnována humánnímu antropocentrismu jsou také zmíněni někteří jeho vybraní zástupci. Zejména se zde pak zaměřuji na problémy, které se projevují v současné lidské společnosti. Tyto problémy jsou například konzumerismus nebo vztah člověka a techniky. Dále je v této části práce umístěna pasáž, která se věnuje dobrovolné skromnosti, jako návodu na život, který může pomoci zabránit ekologické krizi.

1 Ekologická etika

Ekologická etika¹ je odvětvím filozofické etiky, kterou rozšiřuje o nové poznatky. Od běžné etiky se liší tím, že oblast mravnosti neomezuje jen na vztahy mezi lidmi navzájem a vztahy k sobě samému. Je zaměřena na člověka v tom smyslu, že se snaží usměrňovat jeho postoje a jednání, avšak na rozdíl od normální etiky se primárně zabývá vztahem člověka k mimolidskému světu. „Ekoetika je spíše rozšířením obecné etiky než pouze aplikací principů obecné etiky na vztahy člověka k přírodě, které byly tradiční etikou opomíjeny.“² Kohák definuje ekologickou etiku takto: „Jde o soubor zásad a pravidel, která člověku naznačují, jak by se měl chovat ve svém obcování se vším mimolidským světem.“³

Termín „environmental ethics“, který se používá v anglicky mluvících zemích a u nás bývá překládán jako etika životního prostředí, má příliš blízko k antropocentrismu. Značí, že mimolidský svět je jen životním prostředím, ve kterém lidé uskutečňují svou existenci. Podle Koháka je mnohem vhodnější používat termín „ekologická etika“.⁴

Doposud se lidé řídili tradiční etikou, která dávala návod na to, jak vést svůj život ve vztahu ke světu. Tato etika, která se po dlouhou dobu nezměnila, ovlivňovala postoje lidí až doposud a s ní si lidé vystačili. Vzhledem k minulosti se lidské chování nijak nezměnilo a dnes lidé k přírodě zastávají stejné postoje jako kdysi. Proč se tedy dnes ocitáme v ohrožení ekologické krize, když se chováme stejně jako v minulosti? Přestože se nezměnilo lidské chování, změnili se podle Koháka sami lidé, a to ve třech základních ohledech. Dříve jsme bývali nepočetní, skromní a bezmocní. Zatímco v poledních třech staletích se okolnosti výrazně proměnily a lidé se stali početnými, náročnými a mocnými.⁵ Růst lidské populace během posledních let drasticky stoupá a nezpomaluje se. Problém růstu populace je jednou z největších příčin ekologické krize. Ačkoli je tomuto problému věnováno mnoho pozornosti, situace se stále zhoršuje, a to i proto, že v moderní době roste průměrná délka života a klesá míra úmrtnosti. Pokud se

¹ Někdy může být ekologická etika také označována jako ekoetika, etika životního prostředí nebo environmentální etika.

² ONDOK, Josef Petr. *Člověk a příroda*. s. 15.

³ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*, s.16.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž, s. 20.

lidé k přírodnímu světu kdysi chovali sobecky a neuznávali jeho hodnotu, následky nebyli tak hroznivé jako dnes. V současné době, ve které je lidstvo značně početné a vlastní prostředky, které mu umožňují lehce měnit a přetvářet svět podle své vůle, si situace vyžaduje jiný přístup a jinou morálku. „Protože tradiční kultury velmi dlouho nedisponovaly vyspělou abiotickou technikou a protože nikdy nebyly s to přeměnit veškeré přirozené ekosystémy na pastviny, obdělávaná pole, cesty a lidská sídla, zdálo se, že proti přírodní přesile je mravně přístupné všechno to, co biologicky slabého člověka v jeho nerovném zápase s přírodou posiluje. Tradiční morálka tedy schvalovala nejen využívání živých systémů (přirozených schopností mikroorganismů, rostlin a zvířat) a obnovitelných přírodních zdrojů pro kulturní účely, ale v pozdějších technických civilizacích i sil a přírodních zdrojů neživých a neobnovitelných, které se do společenského procesu podařilo zapojit díky vyspělejší vědě a rozvinutější technice.“⁶ Pokud lidé chtějí udržet stav, ve kterém se planeta právě nachází a chtějí ochránit přírodní svět před zánikem (i kdyby tak jednali pro své dobro nebo pro dobro přírody samotné), nemohou se spolehnout na tradiční etiku, a proto je důležité zabývat se etikou ekologickou.

Dnešní ekologická krize je něco nového, s čím se lidstvo setkává poprvé, a proto se s touto jedinečnou situací musí vypořádat a hledat východiska, která je z ní vyvedou. Tato řešení hledá ekologická etika, která nachází oporu v dosavadních filosofických koncepcích. Tyto koncepce však zároveň kritizuje a řešení hledá i v nových filosofických úvahách. „Morální konflikty vznikající v souvislosti s devastací Země jsou v takovém smyslu nové, že je nelze řešit pouze v rámci tradičních etických teorií. Etika životního prostředí musí proto zahrnovat kritiku dosavadního etického myšlení i hledání nových etických koncepcí.“⁷

Dosavadní etika tedy není dostatečnou odpovědí na naléhavou situaci. „Akutní neštěstí přírody na této planetě však potřebuje něco víc než osobní postojovou improvizaci. Potřebuje ekologickou morálku jako sociálně sdílenou normu chování.“⁸ Ekologická etika je významná tím, že vytváří teoretické základy ekologického myšlení, jejím úkolem je také to, aby tyto teoretické koncepce propojila s řešením praktických problémů.

⁶ ŠMAJS, Josef. *Ohrožená kultura*, s. 157.

⁷ KOLÁŘSKÝ, Rudolf, SUŠA, Oleg. *Současná ekologická krize*, s. 30.

⁸ LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení*, s. 159.

Ekologická etika je různorodou disciplínou a objevuje se v ní několik odlišných přístupů. V této práci se budeme zabývat jedním odvětvím ekologické etiky, a to antropocentrismem.

2 Antropocentrismus

Antropocentrismus je jedním z přístupů ekologické etiky, jehož hlavním rysem je přesvědčení, které považuje člověka za zdroj všech hodnot. Člověk je tím, ke komu se všechny hodnoty vztahují, je jejich měřítkem. Příroda nemá svou vlastní hodnotu sama o sobě, její hodnota vzniká až v případě, kdy se stane zájmem člověka. Antropocentrismus tedy posuzuje hodnotu přírody až na základě její užitečnosti pro člověka. Hodnota přírody spočívá v tom, že člověku slouží jako zásobárna zdrojů, ze které může neomezeně čerpat a kterou můžeme využívat pro své účely. V tomto případě je příroda brána jako prostředek, který slouží k naplnění a uspokojování lidských potřeb. Antropocentrická ekologická etika se vyznačuje tím, že „...centrem každého hodnocení, a vůbec měřítkem všech věcí je a zůstane člověk. Jakákoliv hodnota, včetně hodnot přírodních, vzniká teprve na základě lidské potřeby.“⁹ Z tohoto pohledu vyplývá, že člověk má tedy etickou povinnost jen sám vůči sobě a tato etická povinnost se nevztahuje na mimolidský svět, který leží mimo jeho zájmovou sféru.

Pokud se podíváme na dějiny vývoje člověka, zjistíme, že se člověk postupně začal vymaňovat z přírody. Začal formovat svou lidskost ve vztahu proti přírodě, ne ve spolupráci s ní. Lidská společnost se začala přetvářet a začala přizpůsobovat přírodu ke svému prospěchu tak, aby ji mohla využívat. Člověk byl považován za vrchol, za to nejvyšší, co mohlo ve světě vzniknout. "Antropocentrický postoj často sám sebe zdůvodňuje výlučným, vrcholným postavením člověka v biologickém světě, případně ve vesmíru vůbec. Jindy je antropocentrická ekologická etika shledávána jako jediná adekvátní s tím, že náš pohled na svět je nutně dán lidskou optikou, kterou nás vybavila sama příroda (a lidská kultura)."¹⁰ Odrhnutí člověka od přírody je považováno za jeden z hlavních důvodů vzniku antropocentrismu a současné ekologické krize.

Ačkoli antropocentrismus ospravedlňuje špatné zacházení s přírodním světem a omlouvá naše lhostejné chování k němu, objevují se v něm také důvody, proč bychom měli tento svět zachraňovat. Antropocentrismus také ukazuje, že by měla být vykonána určitá opatření, která by zabránila devastaci přírody. Antropocentrismus tak nepředstavuje jen destruktivní kořistnický přístup k přírodě, ale je zároveň i tím, co nám

⁹ LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení*, s. 160.

¹⁰ Tamtéž, s. 162-163.

ukazuje, že lidský egoistický přístup ke světu vede ke špatnému konci. „Potíž je v tom, že právě antropocentrismus je i zdrojem pocitu i vědění existencionálního ohrožení - obav o budoucnost lidstva. Je tedy jedním z důvodů vědění o problému, což je samozřejmě i prvním předpokladem jeho řešení.“¹¹ S antropocentrismem se tedy objevila i nutnost hledat důvody pro ochranu přírody. Objevují se názory, že je potřeba omezovat znečištění prostředí a chránit přírodní zdroje.

Antropocentrismus není záležitost, která se objevuje jen v současnosti. Antropocentrický postoj se projevoval v různých epochách lidského vývoje a má dlouhodobou tradici. Tento postoj dominoval ve smýšlení mnoha předchozích generací a byl považován za fungující. Často bývá za viníka vzniku současného antropocentrického smýšlení označován vývoj evropské kultury společně se západní filosofií, jejíž zaměření bylo už od antiky značně antropocentrické. Příroda byla brána jako zdroj k realizaci lidských cílů. Pro lidi měla instrumentální hodnotu.¹²

Bryan Norton ve svém textu *Environmental Ethics and Weak Antropocentrism* podotýká, že antropocentrismus nemusí být nutně odmítán. Podle něj rozdíl mezi antropocentrickými a neantropocentrickými etikami není tolik důležitý.¹³ Norton odlišuje dvě definice pojmu zájem člověka, a to pocitovou (cítěnou) preferenci a zváženou (promyšlenou) preferenci. „Cítěná preference je jakákoliv potřeba či touha lidského individua, která je alespoň dočasně ustanovena nějakou specifickou potřebou tohoto individua. Zvážená potřeba je jakákoliv touha či potřeba, kterou by člověk (a jedině člověk) vyjádřil po pečlivém zvážení, zahrnujícím soud, zda je touha či přání v souladu s rozumově přijatým pohledem na svět.“¹⁴

Podle tohoto rozlišení lze antropocentrismus rozdělit na silný a slabý. Silný antropocentrismus se vyznačuje tím, že základem všech hodnot je cítění a pokud má někdo založen hodnotový systém na spotřebě, pak bude pojmát přírodu jen jako zdroj pro naplnění svých potřeb. Slabý antropocentrismus podle Nortna však chápe, že cítěné potřeby mohou a nemusí být rozumné. Slabý antropocentrismus tedy může formovat hodnoty. Díky slabému antropocentrismu člověk může navázat vztah s ostatními organismy a lidské chování nemusí mít nutně kořistnický vztah k přírodě. Příroda má

¹¹ JEMELKA, Petr. *Racionalita a ekologická krize*, s. 68.

¹² LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení*, s. 24.

¹³ BINKA, Bohuslav. *Environmentální etika*, s. 97.

¹⁴ Tamtéž, s. 98.

hodnotu v tom, že se díky ní můžeme učit o hodnotách, které se formují v protikladu k ní. Slabý antropocentrismus nedává přírodě hodnotu samu o sobě, ale přesto nemusí být odmítán. Ve slabé formě antropocentrismu se objevují důvody, které ukazují, proč je dobré přírodu chránit. Proto i antropocentrismus má svou hodnotu a nemusí být nutně zavržen.¹⁵

Kate McShaneová ve svém textu *Anthropocentrism vs. Nonanthropocentrism: Why Should We Care?* reaguje na Nortonův názor, že není třeba antropocentrickou etiku odmítat, protože stejně tak jako etika neantropocentrická, bude schvalovat zodpovědné chování k přírodnímu světu. McShaneová říká, že i přesto bychom se měli antropocentrismu obávat.¹⁶ Pokud budeme otázku následků posuzovat z hlediska našich pocitů, podle toho jaký bychom k věcem měli mít vztah a jak bychom o nich měli uvažovat, pak antropocentrická etika bude mít rozdílné důsledky od etiky neantropocentrické. Následkem antropocentrické i neantropocentrické etiky bude stejné chování, avšak každý z těchto směrů bude poskytovat jiné důvody, proč se tak chovat.¹⁷ Antropocentrismus podle McShaneové není slučitelný s určitými postoji, které bychom měli zastávat v našem vztahu k přírodě, např. s láskou nebo respektem. Proto si rozdíl mezi antropocentrickou a neantropocentrickou etikou zaslouží naši pozornost.¹⁸ Je důležité si osvojit dobré ekologické chování a chovat se zodpovědně, neměli bychom však zapomenout na to, jak bychom se měli cítit vůči světu, ve kterém žijeme.¹⁹

Antropocentrismus zastává dva různé postoje. Přístup, jehož hlavním cílem je učinit z člověka pána světa, který si bude moci podmanit přírodu a vládnout jí, je označován jako panský antropocentrismus. Východiskem panského postoje je získání nadvlády člověka nad přírodou. Příroda mu pak bude sloužit k uspokojování potřeb a uskutečňování jeho záměrů. Druhá podoba antropocentrismu, která se vyznačuje tím, že se snaží uchovat přírodní zdroje a usiluje o záchranu planety (ačkoli tak činí pro dobro člověka) se nazývá antropocentrismus humánní²⁰. Oběma zmiňovanými formami antropocentrismu se budeme zabývat v následujících kapitolách.

¹⁵ BINKA, Bohuslav. *Environmentální etika*, s. 98.

¹⁶ McSHANE, Katie. *Anthropocentrismus vs. Nonanthropocentrism: Why Should We Care?* s. 169.

¹⁷ Tamtéž, s. 173.

¹⁸ Tamtéž, s. 177.

¹⁹ Tamtéž, s. 179.

²⁰ Humánní antropocentrismus někdy bývá také označován jako slabý antropocentrismus a panský antropocentrismus jako silný.

2. 1 Panský antropocentrismus

Panským postojem se rozumí takový přístup k přírodě a okolnímu světu, jehož hlavním cílem je získání nadvlády. Tento postoj na přírodu pohlíží jako na něco, co by mělo pomoci člověku uskutečňovat jeho přání a touhy. V tom spočívá jediný význam přírody, je zde pro člověka a má mu sloužit. Pokud člověku příroda neslouží, pak nemá žádnou hodnotu. Aby příroda mohla sloužit tak jak má, musí ji člověk nejdříve zkotit a podmanit si ji, takto ovládnutou přírodu pak může využívat bez žádných ohledů na ni. Člověk sám sebe vnímá jako pána, který je výše postavený nad své poddané. V tomto případě jsou jeho poddanými mimolidské bytosti a všechna příroda.

Myšlenka pokroku a moderně založené společnosti byla vždy spojována se snahou ovládnout přírodu. Ovládnutí přírody se lidem jevilo jako něco rozumného, co mělo přispět k modernizaci společnosti a zároveň mělo lidem zaručit určité jistoty. „Pokrok v ovládnutí sil přírody se stal moderním mýtem pozemské spásy v podobě všestranného řešení problémů lidské existence na Zemi.“²¹ Lidská kontrola nad přírodními jevy a životním prostředím byla něčím, co mohlo pomoci člověku žít jeho život mnohem jednodušeji. Člověk přírodu zbaví svobody tím, že ji ovládne, a to tak, že pomocí vědeckých metod bude zkoumat všechny procesy, které se v ní odehrávají a k jejímu podmanění použije technické vymoženosti. Příroda, takto zbavena vlastní svobody, pak bude člověku efektivně sloužit.

Aby lidé mohli uplatňovat svoji panskou morálku vůči zvířatům, začali hledat rozdíly mezi lidským druhem a ostatními tvory. Se zvířaty se zacházelo jako se surovinami, popřípadě byla brána jako nástroj. Člověk s nimi nechtěl zůstat na stejné úrovni, a proto se od těchto tvorů musel odlišit. Lidé začali hledat druhové odlišnosti a začali se od zvířat diferencovat. Pátralo se po tom, co z člověka činí onu výjimečnou bytost, která je ostatním tvorům nadřazená. Bývá uváděno, že člověk se od zvířat liší tím, že dokáže používat řeč, a pomocí ní se domlouvá s ostatními členy svého druhu a vyjadřuje své myšlenky, a také tím, že je rozumným tvorem a je svobodný.²² „Právě díky těmto schopnostem je člověk schopen rozeznat morální odpovědnost. Nežije v té nevinosti, již novověk přičítal ostatním živočichům, kteří nekriticky prostě přijímají to, co je. Člověk může porovnat to, co je, s tím, co si dovede představit jako to, co by být

²¹ KOLÁŘSKÝ, Rudolf, SUŠA, Oleg. *Filosofie a současná ekologická krize*. s. 65.

²² KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*, s. 34.

mohlo či mělo.²³ Proto je člověk přesvědčen, že stojí nad ostatními tvory. Pojímá sám sebe jako svobodnou osobu a proto si myslí, že může jednat s ostatními tvory tak, jak mu přijde vhodné.

Objevující se kritiky panského postoje člověka k přírodě zdůrazňují především pojetí mocenského vztahu společnosti k přírodě. Tím, že přírodu bereme pouze jako něco méněcenného, se snižuje naše odpovědnost k ní. Panský postoj v člověku budí pocit, že si může dovolit cokoli a nemusí se starat o to, jestli jeho chování bude mít fatální následky. Proto právě panská podoba antropocentrismu vedla k drancování zdrojů, znečišťování a hubení stovek rostlinných i živočišných druhů.

Panský postoj je díky své dlouhodobé tradici se soudobou společností značně spojený, proto bude velice těžké změnit současný pohled na lidské postavení k přírodnímu světu. Jeden z největších problémů existence panského postoje spočívá v tom, že v dnešní moderní době se schopnost člověka k ovládnutí přírody několikanásobně zvětšila. Lidé vytvořili mechanismy, které jim jejich panství nad přírodou značně usnadnily a na těchto mechanismech začali být závislí. „*Modernizace je kulturním procesem racionalizace s cílem emancipace od sil přírody i od sil společnosti v podobě panství privilegovaných skupin a tradic. Vznikly však nové závislosti individuí uvnitř společnosti - zejména na ekonomicko-technickém procesu využívání přírody, automatizaci individuí provázela nová kolektivní závislost na trhu, vědě a technice a moderním technickém panství nad přírodou.*“²⁴

Podle Erazima Koháka má panský antropocentrismus dva kořeny, jeden označuje jako zkušenostní, druhý jako myšlenkový. Tyto dva kořeny utvrzují člověka o jeho výjimečném postavení v přírodě. Zkušenostní kořen se objevuje tam, kde člověk prožívá zkušenost dobyvatelů, kteří se prohlašovali za bohy a také tam, kde se člověk setkává s následky průmyslové revoluce. Lidé si vytvořili umělé nástroje, které používají k vybudování světa, který je plný umělých entit, jejichž hodnota spočívá jen v tom, že slouží člověku. Člověk je tímto umělým světem, který si sám vytvořil obklopený a s ničím jiným nemá zkušenost. Myšlenkový kořen se objevuje v případě, kdy se zvířata jeví jako bezduché věci a Bůh je brán jako iluze. Člověk se stává jediným subjektem, nositelem všeho smyslu a hodnoty. Je tedy jasné, proč má člověk pocit, že je

²³ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*, s. 35.

²⁴ KOLÁŘSKÝ, Rudolf, SUŠA, Oleg. *Filosofie a současná ekologická krize*, s. 147.

zde příroda jen pro jeho prospěch. Podmínky pro zrod těchto kořenů antropocentrismu vznikly v 17. století.²⁵

Panský postoj má v dějinách evropské filosofie značnou tradici. V historii filosofie se objevovala spousta myšlenek, které nebyly ekologicky přívětivé. Myšlenky, které ospravedlňovaly podmaňování přírody a lidskou nadvládu nad ní se značně projeví u tří významných myslitelů, právě zde vzniklo zázemí pro další vývoj panského postoje v následujících letech. V další kapitole si představíme názory tří velkých myslitelů, kteří se podíleli na pokračování panského postoje.

2. 1. 1 Představitelé panského antropocentrismu

První, kdo zdůraznil myšlenku panství člověka nad přírodním světem, byl filosof Francis Bacon. Z řady dalších osobností, které pomáhaly vytvořit dnešní antropocentrické postoje, jsou vyzdvihováni další dva velcí myslitelé. Jsou jimi René Descartes a Immanuel Kant. Jejich názorové myšlení bývá označováno jako to, co nás přivedlo na pokraj ekologické katastrofy.²⁶

Panský postoj k přírodě se výrazně objevuje u filosofa Francise Bacona, který na počátku 17. století projevil názor, že si člověk může pomocí vědy podmanit přírodní svět. „Jestliže se však někdo snaží obnovit a rozšířit moc a vládu celého lidského rodu nad světem, je to ctižádost (dá-li se to vůbec ctižádostí nazvat) jistě zdravější a vznešenější než ostatní. Vláda lidí nad věcmi je tak založena pouze na jednotlivých uměních a vědách. Přírodě se totiž nedá poroučet, leda poslušností.“²⁷ Poznání přírody má člověku pomoci k tomu, aby ji ovládl a nastolil panství člověka nad světem. „Nechť jen lidské pokolení opět nabude svého práva nad přírodou, jež mu náleží jakožto boží dar, a nechť je mu dána moc, nad jejich správným užíváním bude bdít zdravý rozum a zdravé náboženství.“²⁸

René Descartes, stejně tak jako Francis Bacon, se ve své Rozpravě o metodě zmiňuje o tom, že pomocí praktické filozofie a také poznáním přírody, se můžeme stát jejími pány a vlastníky. Vyjadřuje svůj antropocentrický názor na člověka a jeho vztah

²⁵ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*, s. 73-74.

²⁶ KOHÁK, Erazim. *Filosofická ekologie po dvaceti letech*. In: *Závod s časem*, s.7.

²⁷ BACON, Francis. *Nové organon*, s.162.

²⁸ Tamtéž, s.163.

k přírodě. „Nebot' tyto poznatky mi ukázaly, že je možno dojít znalostí, v životě velmi užitečných, a že místo oné spekulativní filozofie, již se vyučuje ve školách, je možno nalézt jinou, praktickou, jejíž pomocí poznajíce sílu a působnost ohně, vody, hvězd, oblohy a všech ostatních těles, nás obklopujících, tak zřetelně, jako známe rozličná zaměstnání svých řemeslníků, mohli bychom všeho toho použít stejným způsobem ke všem účelům, pro něž se to hodí, a stát se tak jakoby pány a vlastníky přírody.“²⁹

Descartes ve své Rozpravě o metodě dále odlišuje zvířata od člověka. Říká, že kdyby existovaly stroje podobné lidem, rozeznali bychom, že to nejsou opravdoví lidé a to proto, že by nemohly užívat slov a znaků, a také by nejednaly s vědomím, tak jak to dělají lidé. Proto můžeme odlišit člověka od zvířat. Na rozdíl od člověka zvířata neovládají řeč, protože zvířata nevládnou řečí, nejsou nadána rozumem. Kdyby tedy existovaly stroje, které jsou podobné zvířatům, nemohli bychom je od pravých zvířat rozeznat.³⁰

Descartes rozlišuje tři substance. Jako nekonečnou substanci označuje Boha a za další dvě konečné substance pokládá myslící a tělesnou substanci. Rozlišil tedy prostorový svět, který označuje *res extensa*, a svět myslících věcí, který je označován *res cogitans*. *Res cogitans* se vyznačuje matematickou racionalitou a logickou nutností, zatímco *res extensa* se jeví jako hmotná a pouze příčinně uspořádaná.³¹ „Avšak neuznávám více než dva nejvyšší rody věcí: jeden rod věcí intelektuálních čili myšlenkových, to jest věcí náležející k mysli neboli k substanci myslící. Druhý je rod věcí materiálních čili těch, které náležejí k substanci rozlehlé, to jest tělesu.“³²

Res extensa je prostorová skutečnost, ve které se ocitá celý svět kolem nás. Její jedinou vlastností je prostorovost a jediné, co v ní platí, jsou kauzální vztahy. Tato skutečnost nemá žádnou hodnotu ani se v ní neobjevují žádná morální pravidla, která by mohla omezovat naši vůli. Hodnota, smysl a morální řád se nacházejí v mentální skutečnosti *res cogitans*. Tyto dvě skutečnosti jsou odděleny. Prostorový svět kauzálních příčin je brán jako něco skutečného a je označován jako objektivní a mentální svět *res cogitans* se stal méně skutečným a je zcela subjektivní.³³ Tělo a duše

²⁹ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě*, s. 45.

³⁰ Tamtéž, s. 41-42.

³¹ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*, s. 74.

³² DESCARTES, René. *Principy filosofie*, s. 51.

³³ KOHÁK, Erazim. *Zorným úhlem filosofa*, s. 77-78.

jsou od sebe odlišné. Duše je očištěna od všech hmotných příměšků. Příroda tak tedy duši postrádá a vše se v ní děje mechanicky, sama postrádá účel. „Myšlení a rozlehlost lze nahlížet jako to, co určuje přirozenost substance chápající a substance tělesné. A tehdy bychom je měli pojímat pouze jako samu substanci myslící a substanci rozlehlou, to jest jako mysl a tělo.“³⁴

Descartův systém rozdělení skutečnosti nebyl uznáván jen z filosofických důvodů. Tento model přetrval také proto, že nám umožňuje dívat se na přírodu jen jako na surovinu. Příroda je brána jako něco, co postrádá hodnotu a proto není nic špatného na tom, pokud ji budeme vykořisťovat a nestarat se o ni.³⁵ Ospravedlňuje tedy naše lhostejné a bezohledné chování k přírodnímu světu. Právě toto rozdělení v nás vzbudilo dojem, že nás s přírodním světem nic nespojuje, že jej můžeme brát jen jako sklad zdrojů, které můžeme využívat v náš prospěch. Svět tedy pokračoval s představou, že přírodní svět je jen surovina, která sama o sobě postrádá smysl a hodnotu. Její hodnota vzniká teprve ve vztahu k člověku, který si má přírodu podmanit a stát se jejím pánem a vlastníkem.

Dalším myslitelem, který bývá považován za původce dnešních panských antropocentrických postojů a je označován jako jeden z viníků dnešní ekologické krize je Immanuel Kant.³⁶ Kant přispěl k rozvoji antropocentrického postavení člověka ve světě tím, že vyčlenil rozum z přírody.³⁷

Kant chápal svět, ve kterém žijeme, jako spojení dvou odlišných světů. První svět je svět přírody, který Kant pojímal podobně jako Descartes, který říkal, že příroda je tkáň příčinné a faktické nutnosti. Druhým světem je svět rozumový a tento svět je tvořen rozumovými pravidly.³⁸

Člověk je považován za rozumnou bytost, která obývá oba tyto světy. Musí poslouchat své tělo a jeho pudy, které jsou mu dány přírodně. Kvůli svému tělu je tedy součástí přírodního světa. Zároveň se ale člověk z přírodního světa vylučuje díky tomu, že je bytost obdařená rozumem. „Niméně člověk v sobě skutečně nachází mohutnost, jíž se odlišuje od všech ostatních věcí, ba dokonce i od sebe sama, pokud je afikován

³⁴ DESCARTES, René. *Principy filosofie*, s. 65.

³⁵ KOHÁK, Erazim. *Zorným úhlem filosofa*, s. 79.

³⁶ KOHÁK, Erazim. *Filosofická ekologie po dvaceti letech*. In: *Závod s časem*, s. 7.

³⁷ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*, s. 74.

³⁸ Tamtéž. s. 75.

předměty, a to rozum (Vernunft)³⁹ Právě díky rozumu je schopen, na rozdíl od ostatních živočichů (kteří chápou jen přirozený zákon) pochopit i zákon morální.

Člověk jako jediný ze všech jiných tvorů může jednat svobodně a tato svoboda je zaručena autonomií vůle. „Člověk nemůže jako rozumná bytost, tudíž jako příslušník inteligibilního světa, uvažovat o kauzalitě své vlastní vůle nikdy jinak než za předpokladu svobody, neboť nezávislost na určitých příčinách smyslového světa (kterou si rozum musí vždy sám sobě přisuzovat), je svoboda. S ideou svobody je pak nerozlučně spjat pojem autonomie a s pojmem autonomie opět obecný princip mravnosti, který v ideji zakládá veškeré jednání rozumných bytostí tak, jako přírodní zákon zakládá všechny jevy.“⁴⁰ Ostatní tvorové jednají tak, jak je k tomu vedou jejich pudy. Člověk si však může vybrat, jestli dané pudy chce uspokojit, může jednat svobodně, podle svého uvážení. Lidské jednání nemusí být nutně spojeno se smyslovostí. Lidská touha po blaženosti musí být v člověku vyvážena společně se snahou chovat se ctnostně. Člověk musí podmanit svou přírodní stránku své racionálně-morální části a svoji empirickou část musí podřídít autonomně morálním účelům.⁴¹ „Proto musí rozumná bytost pojímat samu sebe jako *inteligenci* (a nikoliv z hlediska svých nižších mohutností), ne jako příslušníka smyslového světa, nýbrž světa rozvažování. Jsou jí tedy vlastní dvě stanoviska, z nichž může samu sebe posuzovat a poznávat zákony použití svých sil a v důsledku toho zákony veškerého svého jednání: *za prvé*, pokud náleží k smyslovému světu, tedy pod zákony přírodní (heteronomie), a *za druhé*, pokud náleží k inteligibilnímu světu, pod zákony, které tím, že jsou nezávislé na přírodě, nejsou empirické, nýbrž jsou založeny výhradně na rozumu.“⁴²

Kant říká, že autonomní bytost existuje jako „účel sám o sobě“ a je jediným zdrojem hodnot. Mají-li tedy nějaké hodnoty existovat, musí existovat i rozumné bytosti. Proto nikdy nemůžeme považovat druhou bytost za prostředek, protože bychom měli ctít svobodu všech bytostí.⁴³ „...jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.“⁴⁴

³⁹ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*, s. 114.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ HÁLA, Vlastimil. *Impulsy Kantovy etiky*, s. 39.

⁴² KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*, s. 114.

⁴³ SCRUTON, Roger. *Kant*, s. 86.

⁴⁴ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*, s. 91.

Avšak lidství je tu chápáno pouze jako lidství rozumných osob, které nemohou být brány pouze jako prostředky.

Kant tedy rozlišuje mezi racionálními bytostmi, které označuje jako osoby. Tyto bytosti jsou sami o sobě účelem. Bytosti, které nejsou součástí rozumového světa, slouží jen jako prostředky a nemají účel sami o sobě, proto jsou Kantem označovány jako věci. K věcem, které slouží jako prostředky se nevztahují žádné povinnosti. Rozdíl mezi světem osob a světem přírody tak spočívá v tom, že příroda, která patří do empirického světa, je brána jen jako prostředek, který slouží člověku. „Ty bytosti, jejichž jsoucno se nezakládá na naší vůli, nýbrž na přírodě, mají přesto, jsou-li nerozumnými bytostmi, relativní hodnotu jako prostředky, a nazývají se proto věcmi, naproti čemuž rozumné bytosti se nazývají osobami, poněvadž jejich přirozenost je už vyznačuje jako účely samy o sobě, tzn. jako něco, čeho se nesmí používat jako pouhých prostředků a co tedy omezuje veškerou libovůli (a je předmětem úcty).“⁴⁵

Příroda je pojímána jako soubor věcí, které nemají žádnou hodnotu. Svět osob hodnotu má, protože je součástí světa účelů. Tento inteligibilní svět je světem čistých hodnot, ve kterém je člověk konečným účelem. V tomto světě se projevuje mravnost a lidská svoboda. K tomu, aby člověk mohl realizovat svou podstatu, využívá přírodu, která je bezduchá.⁴⁶

Kant tvrdí, že když budeme ochraňovat vše, co je v nelogické přírodě krásné bez ohledu na užitečnost, tak tím přispějeme k naší vlastní morální dokonalosti. Měli bychom jednat laskavě se zvířaty a vážit si přírody, protože když se budeme chovat tímto způsobem, budeme povzbuzovat dobrou morální povahu, která je v nás. Podle Kanta, když oceníme krásy přírody a probudíme v sobě sklon k ocenění ostatních věcí nejen na základě užitečnosti, kterou pro nás mohou mít, tak si pro sebe vytvoříme určitou metodu jednání, podle které se pak budeme chovat opravdu morálně i k rozumným bytostem. I když je na vztah člověka a přírody pohlíženo z tohoto hlediska, tak se situace nemění. Chovat se správně vůči neracionální přírodě máme jen proto, abychom pozvedli naši morální slušnost k ostatním racionálním bytostem. Stále ale platí, že neracionální přírodu nebereme jako něco co má hodnotu samo o sobě. Příroda

⁴⁵ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*, s. 91.

⁴⁶ ZNOJ, Milan. *Základy metafyziky mravů a Kantova etika*. In: *Základy metafyziky mravů*, s. 41.

má jen instrumentální hodnotu, která slouží člověku. Sama příroda tedy hodnotu postrádá. Její hodnota vzniká až ve vztahu k naší povýšenosti.⁴⁷

Svět přírody i svět mravnosti musí existovat. Kdyby existoval jen svět přírody, neexistoval by mravní zákon, ten se musí prosadit na úkor přírodního světa, proto aby mohlo existovat nějaké dobro. „Toto radikálně antropologické stanovisko Kant až do samých důsledků nedržel. Jeho výklad nesměřoval ke zdůvodnění panství člověka ve světě. Kant objevil boha usmiřovatele, který v sobě spojoval přírodu a mravnost. Příroda svou vzestupnou účelovostí se stávala stále příhodnějším terénem k realizaci dobra. Realizace dobra však stále spadala v jedno s realizací lidství. Člověk byl přece konečným účelem světa.“⁴⁸

Protože je člověk schopen řídit se morálním zákonem a jednat podle něj, zaslouží si úctu. Ostatní bytosti takového jednání nejsou schopny, a proto se na ně nemusí brát žádný ohled. Chovat se k nim ohleduplně bychom měli, protože jako morální bytosti víme, že týrat zvířata je nevhodné a nevkusné, ne kvůli jejich samotné hodnotě.⁴⁹

Kant tedy přispěl k rozvoji a hlavně prosazování antropocentrických názorů tím, že vyčlenil člověka z přírody. Člověku jako jediné bytosti přidělil rozum a svobodu, a tím ho povýšil nad ostatní bytosti. Ostatní příroda byla brána jako neracionální a nehodnotná. Jen rozumové, tedy lidské bytosti, mohou být brány jako účel sám o sobě, zatímco ostatní organismy budou vždy jen prostředky.

Poslední desetiletí ukazují, že si s panským přístupem k přírodě zdaleka nevystačíme. Je nutné hledat takový etický přístup a takové hodnoty, které se k přírodě budou chovat ohleduplněji a pomohou ji zachovat i pro další generace, nejméně v takovém stavu, v jakém se nachází dnes. Je potřeba si uvědomit, že příroda není závislá na lidské existenci, ale že je tomu právě naopak. Lidé jsou svou existencí závislí na přírodě, příroda je pro ně podmínkou jejich života. Všechny tyto předpoklady bere v úvahu humánní směr antropocentrické ekologické etiky, kterým se budeme zabývat v další kapitole.

⁴⁷WOOD, W. Allen. *Kant on Duties Regarding Nonrational Nature*, s. 7-8.

⁴⁸ZNOJ, Milan. Základy metafyziky mravů a Kantova etika. In: *Základy metafyziky mravů*, s. 43.

⁴⁹KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*, s. 75.

2. 2 Humánní antropocentrismus

Panský postoj k přírodě není jediným možným antropocentrickým východiskem. Začíná se ukazovat, že panský postoj pro člověka nemusí být vždy výhodným. Panský přístup, který se vyznačuje uspokojováním krátkodobých lidských potřeb, způsobuje i znehodnocování přírody, která je pro lidský život zásadně důležitá. Objevila se řada důvodů, proč přírodu chránit. Začala být vyzdvižována myšlenka, že je důležité zachovat přírodu a okolní svět v dobrém stavu. Není to však proto, že by se příroda sama stala zdrojem hodnoty, tím zůstává stále člověk. Ochrana přírody bývá zdůrazňována kvůli dlouhodobému dobru lidského živočišného druhu.⁵⁰ Člověka vede k ekologickému chování strach z důsledků, které mohou vzniknout z nadměrného využívání přírodních zdrojů. Měřítkem hodnot pak není okamžitý zájem člověka jako jednotlivce, ale dlouhodobý zájem lidstva jako celku. Tento směr antropocentrismu se nazývá humánní.

Současná ekologická krize vytváří novou zkušenost, životní prostředí, na které člověk tak dlouho spoléhal, přestává být něco samozřejmého, o co se můžeme bez otázek opřít. Lidská přítomnost na Zemi už nemusí být samozřejmostí. Na přírodu se musí dívat alternativním způsobem, musí se počítat s možností, že příroda bude nenapravitelně zničena. Člověk objevuje novou povinnost, a to starat se o přírodu a přijmout určitý druh odpovědnosti, začít přírodu chránit.

Humánní Antropocentrismus naopak vyžaduje, aby lidstvo upustilo od panského přístupu k přírodě, protože jen díky snaze přírodu ovládnout a využívat ji, se dnes ocitá v situaci ohrožení. Důvody proč chránit přírodu se odvíjejí jen od lidské hodnoty, ale objevují se. Snahy o záchranu přírody spočívají v tom, že ji člověk chce zachránit, nejen protože bez ní by nepřežil, ale také protože se například v ohrožených druzích rostlin mohou nacházet léky na jinak nevyléčitelné choroby.

2. 2. 1 Představitelé humánního antropocentrismu

V následující kapitole si přiblížíme myšlenky některých vybraných autorů, kteří bývají přiřazováni k humánnímu antropocentrismu.⁵¹ Jsou jimi Sir Charles Sherrington

⁵⁰ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*, s.77.

⁵¹ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*, s.77.

a Annie Dillardová. „...v pojetí autorů jako Dillardová a Sherrington antropocentrismus neznamena řídit se (přirozenými) lidskými zájmy, *nýbrž podřídít naše jednání výrazně lidským - a to znamená morálním - kategoriím.*“⁵² Člověk je jako jediný tvor schopen řídit se morálními zákony a chovat se altruisticky. Člověk tak už není brán jako sobec, pokud jedná sobecky, ztrácí výrazně lidský rys. Panský postoj už není vrcholem lidství, ale naopak se stává něčím, co člověka snižuje na úroveň egoistických zvířat.⁵³

Mezi zastánce humánního antropocentrismu je tedy řazen Sir Charles Sherrington, který se zajímal o to, jak se ve světě, ve kterém je příroda pojmána jen jako soustava hmotných částic, může nacházet vůbec nějaká hodnota. Příroda sama o sobě hodnotu postrádá. Sherrington zkoumá chování přírody a organismů v ní. Zajímá se o to, jak se organismy v přírodě mohou chovat tak nelítostně a popisuje utrpení a starosti, kterými ve svém životě procházejí. Dochází k závěru, že příroda není dobrá ani zlá, ale teprve člověk do ní vnáší hodnoty, jen on se dokáže chovat altruisticky.⁵⁴

Na tuto studii navazuje Annie Dillardová, která popisuje jak je příroda nelítostná. Při podrobném pozorování přírody si všimla, jak je život opravdu krutý a kolik si vyžaduje zbytečného utrpení. Organismy musí neustále bojovat o holé přežití a matka příroda se nestará o to, kolik bolesti při své snaze přežít zažijí a jestli prožívají jen trápení. Příroda jako taková nebere ohled na to, kolik členů druhu zahyne. Život je tedy jen neustálý boj o přežití a snaha vyhnout se smrti.

Změna přichází až díky člověku, který vnáší do této situace nový pohled. Člověk přírodu pozoruje a vidí, jak je život nemilosrdný a jak je přežití složité, pocítuje s ostatními tvory soucit, který právě příroda postrádá. Z tohoto hlediska pak příroda vychází jako bezcitná. Ani vyšší živočichové, u kterých by se mohlo zdát, že jednají pro dobro ostatních, starají se a mají soucit se svými druhy, se tak nechovají podle své svobodné vůle. Lítost jim tedy není vlastní. Dillardová tvrdí, že živočichové se tak chovají, protože je k tomu nutí jejich geny. Jsou tak naprogramovaní. Člověk, který je svobodný a je obdařen rozumem přináší do světa novou dimenzi v podobě soucitu. Zvířata, pokud jednají dobře, dělají tak s egoistickým záměrem jen pro sebe sama a až s člověkem pryč do světa přichází altruismus a schopnost jednat pro dobro přírody. Člověk

⁵² Tamtéž, s. 79.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž, s.77.

je schopen překonat své pohnutky a je ochoten jednat pro prospěch přírody a ostatních živočichů.⁵⁵

V těchto názorech Dillardová neúmyslně následovala přesvědčení René Descarta a Immanuela Kanta. Stejně jako Descartes se i Dillardová o zvířatech vyjadřuje jako o automatech a podobně jako Kant tvrdí, že až s člověkem do světa vstupují morální hodnoty.⁵⁶

Plodnost, která nás všude provází je většinou brána pozitivně jako jev, který doprovází nové zrození. Dillardová naopak tvrdí, že plodnost je ošklivý jev, který popohání stvoření k jejich vlastní smrti, plodnost je výsledkem tlaku růstu.⁵⁷ Říká, že příroda je nelítostná, dochází v ní ke kanibalismu mezi vlastním druhem i mezi matkou a potomky a dalším hrozným událostem.⁵⁸ Život nižších živočichů je redukován jen na jejich touhu dosáhnout pohlavní dospělosti, aby se mohli množit zase dál. Zvířata vedou složité životy (procházejí různými vývojovými stádii, parazitují), přežívají v neustálém riziku a jejich šance na přežití je mizivá.⁵⁹ Příroda se nestará o to, kolik jedinců zemře. Čím rychleji se umírá, tím rychleji totiž pokračuje evoluce.⁶⁰

Hodnoty, které uznávají lidé, se liší od hodnot, které uznává příroda. Lidé mají úctu k jedinci jako k individu a váží si ho, zatímco příroda se o něj vůbec nezajímá. Příroda se netrápí nad smrtí jediného tvora, ten pro ni není důležitý. Lidské bytosti se nechovají jako příroda, jsou tím jediným, co je morální v ostatním nemorálním světě. „Svět, který nás odkojil, je příšera nedbající toho, zda žijeme nebo umíráme, ani toho, zda zničí sama sebe. Svět je neměnný a slepý, je to lhostejný robot naprogramovaný k zabíjení. My jsme svobodní a vidoucí; jen se snažíme na každém kroku překonat jej důvtipem, abychom zachránili vlastní kůži.“⁶¹ Náš biologický druh má tu nevýhodu, že soucítí. Hrůza z umírání a složitého života zvířat je jen lidskou choulostivostí. Lidské citění je prostě chyba. City jsou naším prokletím a oni jsou zdrojem bolesti, ne smrt.

⁵⁵ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*, s.77.

⁵⁶ Tamtéž, s. 78.

⁵⁷ DILLARDOVÁ, Annie. Plodnost. In: *Závod s časem*, s. 58.

⁵⁸ Tamtéž, s. 60.

⁵⁹ Tamtéž, s. 61

⁶⁰ Tamtéž, s. 64.

⁶¹ Tamtéž, s. 65.

Naší nevýhodou je, že jsme jediné morální bytosti v nemorálním světě, a proto budeme muset přinášet lidské hodnoty do přírodního světa.⁶²

2. 2. 2 Problémy humánního antropocentrismu

Lidstvo se během svého vývoje změnilo svým počtem a svou náročností. Objevilo se plno nových možností jak svět jednoduše přetvářet. Avšak s těmito možnostmi se objevily nové situace a problémy, na které je třeba nějak reagovat. Právě humánní antropocentrismus si těchto problémů všímá a reaguje na ně.

Mezi nejzávažnější problémy patří konzumní způsob života, který má velký podíl na současném stavu přírodního prostředí. Jako reakce na konzumerismus se hledá východisko, které je předkládáno ve formě výzvy k dobrovolné skromnosti. Dalším problémem současné společnosti je její závislost na technice. Od techniky lidé očekávají řešení, které po nich nebude žádat, aby se uskromnili nebo jinak omezovali.

2. 2. 2. 1 Problém konzumerismu

Jako konzumerismus je označován životní postoj, jehož hlavním smyslem je konzumace, která lidem přináší pocit štěstí a spokojenosti. „V moderním světě vyvolává odtržení duše od těla a člověka od přírody nový druh závislosti: jsem přesvědčen, že naše civilizace je závislá na „konzumaci“ své vlastní planety. Tato závislost odvádí naši pozornost od bolesti plynoucí ze ztráty barvitého prožitku přirozeného světa, pulsujícího životem.“⁶³

Kořistnický způsob života mohl být přípustný v době, kdy planeta nebyla tolik obydlena a kdy kořistnictví znamenalo jen zajištění potřebných podmínek pro přežití. Dnes však planeta bojuje s přelidněním a otázka konzumerismu se stává velkým problémem. Naše potřeby se neustále stupňují a vyvstává otázka, co se bude dít dál, protože k nasycení nedochází a nároky na spotřebu stále rostou. Situace se oproti dřívějším dobám, kdy lidem stačilo jen málo, změnila. „Po tisíciletí připadalo lidem samozřejmé, že budou mít a chtít jen tolik, kolik měli jejich předkové. Dnes nám připadá samozřejmé chtít a mít víc, než měla předešlá generace.“⁶⁴ Dnes přírodní zdroje nevyužíváme jen proto, abychom si obstarali jídlo, oděvy nebo obydlí. Konzumní

⁶² Tamtéž, s. 66-67.

⁶³ GORE, Al. *Země na misce vah*, s.199.

⁶⁴ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*, s. 22.

chování vzniká jako kompenzace toho, že ztrácíme naše spojení se světem. Toto spojení se vytrácí a uvnitř nás zbývá jen prázdnota, kterou se snažíme zaplnit. Vyrábíme nejen produkty, které potřebujeme k přežití, ale spoustu dalších, které odvádí naši pozornost od pocitu prázdnoty. Pocit opojení, který zažíváme při konzumaci, je ale pocit náhražkový.

I přesto, že je lidská spotřeba díky novým technikám mnohem více ekologická, problém konzumerismu stále zůstává, protože míra spotřeby nezůstává stále stejná, ale spotřeba každým rokem prudce stoupá. Roste hlavně z důvodu zvyšování populace, ale také kvůli větším nárokům spotřebitelů, kteří každý rok spotřebují mnohem více, než rok předchozí. „Narážíme na problémy morálních ideálů, představ o cíli a smyslu života, které určují moderní věk. Na špičce, v předvoji moderního vývoje či pokroku není heslem jen konzum, nýbrž růst konzumu, konzumovat stále víc, z generace na generaci, rok od roku.“⁶⁵ Mění se životní úroveň, její kvalita se zvyšuje a společně s kvalitou životní úrovně se zvyšuje i spotřeba. Dříve se touha po tom vlastnit stále víc považovala za něco nepřijatelného. Chamtivost byla považována za špatnou vlastnost, která má špatné následky. Dnes se na člověka, který chce stále víc, pohlíží jinak. Chamtivost je považována za lidský postoj, který je brán jako dobrý podnikatelský duch.⁶⁶

Problém konzumerismu také způsobují ekonomické faktory. Například v reklamách dnes už nereklamují jen produkty, které lidé nutně potřebují. Kvůli reklamám lidé kupují věci, které zdaleka k životu nejsou potřebné, přesto je však musí mít. Reklama nám ukazuje, jak s daným produktem dosáhneme pocitu štěstí. Věci, které jsou nabízeny v reklamách člověk musí mít, bez nich by nemohl dosáhnout pocitu spokojenosti. Když se životní štěstí nedostaví po koupi toho produktu, koupíme další a koupíme toho více.

Můžeme si položit otázku, zda touha po tom mít stále více není něčím, co je pro člověka přirozené. Ve společenství zvířat a v některých lidských společenstvích se neřídí pravidlem, které zní: mít a chtít vždy víc. Když je uspokojena potřeba, zvířata i lidé přestávají shánět další věci, které již nepotřebují a volný čas využívají k něčemu jinému. Jen v moderní společnosti se objevuje jev nenasycenosti, lidé neumějí říct dost

⁶⁵ KOHÁK, Erazim. Filosofická ekologie po dvaceti letech. In: *Závod s časem*, s.164.

⁶⁶ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*, s. 23.

a neustále chtějí víc. Touha po tom vlastnit stále více není tedy něčím, co se dá považovat za přirozenost, je to naopak něco nesmyslného a nepřirozeného.⁶⁷

Americký politik Al Gore tuto touhu po konzumaci přirovnává k drogové závislosti. Říká, že možnost vládnout a vnučovat naši vůli okolnímu světu v nás vyvolává příjemný pocit opojení, stejně tak jako u narkomana, který použil drogu. Toto opojení je pro nás tak příjemné, že nechceme hledat skutečný smysl a význam života. Stejně tak jako narkoman stále zvyšuje své dávky, tak i člověk vyžaduje stále rostoucí spotřebu. Problém spočívá v tom, že opojení ze spotřeby je pouze dočasné a stav prázdnoty se brzy vrátí.

Další podobnost Gore vidí v tom, že stejně jako člověk závislý na droze či alkoholu si svou závislost nechce připustit a odmítá se s ní smířit, tak i lidé, kteří jsou závislí na konzumaci přírodních zdrojů, si odmítají připustit, že jejich chování se projevuje řadou krizí, které dnes už nepůsobí jen v lokálním měřítku, ale mají globální následky. Tito lidé žijí raději v sebeklamu, než aby uznali a pochopili následky svého jednání. Pochopení následků jejich jednání by silně otřásl celým jejich systémem.

Abychom se tedy ochránili před zhroucením celého našeho systému hodnot, raději se uchýlíme k popírání skutečnosti. V případě, že se destruktivní změny stanou tak očividné, že už je nelze dále popírat, závislý člověk se uchýlí raději k rezignaci, než aby začal hledat řešení. Má pocit beznaděje, myslí si, že od stávající situace není úniku. Ale uzdravení možné je, proto se závislé osoby musí postavit realitě a přestat před ní jen utíkat. Musíme si uvědomit, co stojí za naším postojem, který nám dává právo k ovládnutí přírody a musíme se vrátit ke vztahu, kdy máme s přírodou spojení.⁶⁸

Při pohledu na změny životního prostředí, které se odehrávají v posledních letech se ukazuje, jaké následky má lidské chování ve světě a projevuje se, že stabilita životního prostředí je hrubě narušena. Bezohledné chování už není možné uplatňovat jako kdysi, dnes se ocitáme v době ekologické krize. Proto je nutné změnit pohled na člověka, který se jeví jen jako konzumní bytost. Člověk nemusí svou podstatou být pouze konzument, může své místo ve světě přehodnotit a najít smysl a hodnotu jinde, například v krásách přírody. Smysl lidského života nemusí spočívat jen ve spotřebě.

⁶⁷Tamtéž, s. 65.

⁶⁸ GORE, Al. *Země na misce vah*, s. 202-203.

Důležitá součást řešení ekologické krize spočívá v omezení konzumního způsobu života. Základní požadavek je kladen na změny hodnot a přehodnocení lidského způsobu života. Pokud se má ekologická situace stát přinejmenším udržitelnou, musí lidstvo snížit svou spotřebu. Výzvy ke snížení spotřeby jsou obsaženy myšlence dobrovolné skromnosti, které se budeme věnovat v následující podkapitole.

2. 2. 2 Dobrovolná skromnost

Lidé si nedokázali představit, že se někdy ocitnou v situaci jakou je ekologická krize. Domnívali se, že příroda, které se doposud dařilo napravovat lidské chyby, tak bude činit i nadále. Avšak spoléhat na to, že se příroda vyrovná s takovou situací, ve které se ocitáme dnes, situaci nevyřeší. Příroda se dnes už se nedokáže vyrovnat s množstvím odpadu, který lidé vytvářejí, nedokáže redukovat množství oxidu uhličitého ve vzduchu, který vzniká převážně kvůli rozšíření automobilové přepravy. Proto by se lidé měli začít spoléhat sami na sebe a snažit se změnit tuto situaci. Právě k takovému chování, které ukazuje jak se chovat šetrně vůči přírodě, vybízí dobrovolná skromnost.

Pod pojmem dobrovolná skromnost si nemusíme nutně představit životní styl, který vede člověka k tomu, aby se stal obyvatelem jeskyně, nemyje se a žije se jen plody, které najde v lese. Termín dobrovolná skromnost lze zaměnit za výraz výběrová náročnost. To, že si budeme v životě odepírat, nemusí znamenat, že jsme skromní. Právě naopak, značí to, že si vybíráme. Před ekologicky škodlivými produkty upřednostňujeme méně náročné produkty, které si nevybírají svou daň na přírodě. Nejde o hodnotu majetku, bohatý není ten, kdo toho vlastní víc, ale ten kdo dokáže vlastnit méně a být šťastný a spokojený, aniž by ohrožoval ekologický systém.⁶⁹

Dobrovolná skromnost tedy neznamena, že ve svém životě uskromníme a přijdeme o pohodlí, které jsme nacházeli v konzumním způsobu života. To, že jsme skromní nás naopak může obohatit, můžeme objevit nový pohled na to jak žít vlastní život a nalézt nové hodnoty. „Výzvy k dobrovolné skromnosti mají nepochybně vysokou etickou hodnotu a pro ty, kdo je respektují, mohou garantovat důstojný osobní život s hlubším rozměrem, než jakého jsou v průměru schopni nadměrní konzumenti příliš zaměstnaní starostmi o neustálé zvyšování míry své materiální spotřeby.“⁷⁰

⁶⁹ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*, s. 83.

⁷⁰ KELLER, GÁL, FRIČ. *Hodnoty pro budoucnost*, s. 21.

Výzvy k dobrovolné skromnosti jsou hlášány často jako krok k odvrácení ekologické krize. Nemusí být však jejím řešením, protože většinou jsou vyslyšeny jen v určité zemi a jen zanedbatelnou menšinou jejich obyvatel. Je naivní očekávat, že změny a volání po dobrovolné skromnosti budou vyslyšeny celou společností. Každý člověk, který vidí hrozbu ekologické krize a je si vědom důsledků svých činů své chování nemusí nutně změnit. Snížení spotřeby se mu bude jevit jako omezení jeho způsobu života. Žít skromně nehodlá hlavně proto, že by přišel o své pohodlí. Proto se lidé raději uchýlí ke strategii, kdy zavřou oči a dělají, že nic nevidí a přežívají s tím, že situace nějak dopadne. Změny ve způsobu života tedy budou mít smysl jen tehdy, pokud se odehrají ve velkém počtu. Změna, kterou podstoupí jednotlivec je sice ušlechtilá, ale v případě, kdy ostatní pokračují v konzumním způsobu života, nemá prakticky žádné výsledky.

Důvodem, proč se lidé nechtějí obrátit k životu v dobrovolné skromnosti je také to, že většina lidí neumí uvažovat globálně a hlavně nejsou schopni vidět důsledky svého chování. Nechtějí nebo nejsou schopni přemýšlet v delším časovém rozmezí.⁷¹ I když slyší varování, neumějí si představit praktické následky jejich činů. Budoucnost je jim příliš vzdálená, proto si teď raději užívají a nestarají se o to, jak se jejich chování projeví v budoucnosti, která je jim lhostejná.

Librová spatřuje naději na změnu, hledá ji v obratu hodnotové orientace lidí. Lidé si vezmou příklad a inspiraci z těch, kdo už v dobrovolné skromnosti žijí, i když jich není velký počet. Ti, kdo už skromně žijí, budou šířit hodnoty a přírodní způsob života. Někteří z nich mají i významné postavení ve společnosti. Společnost by se pak dala považovat za senzibilizovaný systém, ve kterém i malá změna může začít velkou kvalitativní změnu. Tento obrat by se prováděl pozvolna.⁷²

Vlastimil Hála ve své knize Možnosti hodnotové etiky říká, že ačkoli jsou pobídky po skromném životě obdivuhodné, budou stále jen málo významné, pokud se nebudou provádět v systémových celospolečenských měřítkách. „Jsem přesvědčen, že pokud si ne snad nějakým diktátem, nýbrž v rámci demokratických institucí, především prostřednictvím prakticky uplatňované legislativy právního státu, neuložíme sami jako občané - v tomto smyslu systémová - celospolečensky účinná, ekologicky motivovaná

⁷¹ KELLER, GÁL, FRIČ. *Hodnoty pro budoucnost*, s. 22.

⁷² LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení*, s.184-187.

omezení, byť střízlivě vztažená k tomu, co je z „většinového“ hlediska dosažitelné, zůstanou ohniska uvědoměle skromného života (přes veškerý obdiv, jež si zaslouží) stejně marginální, jako jsou dnes.⁷³

Jsme neteční k našemu spojení s přírodou. Filosofii, podle které řídíme naše životy, jsme podědili po našich předcích. Ta nám vnucuje myšlenku nezávislosti na přírodě a Zemi a kvůli ní nejsme schopní porozumět našemu společnému osudu, který nás čeká. Potřebujeme chápat hodnoty svobod, které nám jsou dány, jinak budeme bezbranní vůči ekologické katastrofě.⁷⁴

Existuje mnoho vysvětlení, proč je člověk odcizen přírodnímu světu. Velkou součástí problému je to, že se lidé, kteří jsou závislí na konzumu, nechtějí vzdát svého pohodlí, které jim konzumní způsob života nabízí, proto hledají řešení jinde. Humánní antropocentrismus se také vyznačuje svoji snahou zvrátit ekologickou krizi tím, že spoléhá na moderní techniku. Vztahu člověka a techniky se budeme věnovat v následující podkapitole.

2. 2. 2. 3 Vztah člověka a techniky

Pojmem biosféra můžeme označit soužití všech organismů na naší planetě, zatímco technosféra je výsledkem vzájemného působení mezi prostředím a člověkem.⁷⁵ „Jako technosféru označujeme subsystém Země, vytvářený lidskou činností, jejími prostředky a produkty. Vlastní a původní funkcí tohoto systému je explorace přírody pro uspokojování lidských potřeb. Rozvoj technosféry odpovídá kvalitativně i kvantitativně rozvoji lidské civilizace nejen časoprostorově, ale i „morálně“, zahrnuje negativní i kladné momenty lidského působení na svět. Techniku jako podstatnou složku technosféry můžeme považovat za jednu z podob či jeden z konkrétních projevů lidských adaptačních odpovědí (kulturní formy adaptace) na tlaky a stresy prostředí.“⁷⁶

Řešení ekologické krize bývá často spatřováno ve vývoji lepší techniky, která bude vytvořena k šetrnějšímu zacházení s přírodou, bude ekologická. Tato technika bude naplňovat poptávku po spotřebě, aniž by pokračovala v devastaci planety. Technika však problém ekologické krize nevyřeší. „V současnosti je stále zřejmější, že

⁷³ HÁLA, Vlastimil. *Možnosti hodnotové etiky*, s. 36.

⁷⁴ GORE, Al. *Země na misce vah*, s. 245.

⁷⁵ JEMELKA, Petr. *Racionalita a ekologická krize*, s. 47.

⁷⁶ Tamtéž, s. 46.

pouhé racionální snahy o pozitivní změny technologických procesů (k tzv. ekologizaci výroby) nejsou dostačující podmínkou zachování kvality prostředí pro pokračování negradovaného života (včetně další existence lidstva).⁷⁷ Rychlost, s jakou se planeta ničí, se nikdy nevyrovná tempu výroby ekologicky prospěšných technologií. Technika nemůže vyřešit problémy, které už byly napáchány a ani nemůže zastavit jeden z největších činitelů ekologické krize - nárůst civilizace.

Konzumní způsob života, který je strůjcem zvyšování individuální spotřeby podporuje výrobu nových věcí a produktů. Kvůli výrobě těchto věcí je potřeba nová technika, která se neustále vyvíjí, aby mohla tuto poptávku po dalších předmětech uspokojovat. Technika však neslouží jen k tomu, aby uspokojila lidskou touhu po vlastnění, technický pokrok také vytváří stále lepší technologie sloužící člověku k ovládnání a přetváření přírody. Máme moderní stroje, které nám umožňují jednoduše přetvářet přírodní svět kolem nás, tak jak uznáme za vhodné a jak se nám v dané situaci zrovna hodí. Každé naše rozhodnutí má díky zprostředkování techniky mnohem větší dopad na okolní svět, na rozdíl od doby, kdy lidé používali jen jednoduché nástroje. Proto je důležité si uvědomit, že s mocí, kterou lidem poskytuje technika, je třeba zacházet opatrně.

Technika nám rozšiřuje naše možnosti v ovládnání přírody a usnadňuje nám život, ale zároveň nám i něco bere. „Čím více se v našem vztahu k ní opíráme o zprostředkovatelskou úlohu techniky, tím více zjišťujeme, že nic není zadarmo: zvětšují se naše možnosti pohodlným způsobem z přírody vytěžit vše pro potřeby stále většího množství lidí, ale přitom často ztrácíme pocit úcty a bázně, který býval součástí našeho vztahu k ní.“⁷⁸ Zkušenost s přírodou máme zprostředkovanou skrze techniku, proto ztrácíme úctu k životnímu prostředí, které je nám vzdálené. Jelikož nemáme vztah s přírodou samotnou a spojení s ní prožíváme jen skrze techniku, zapomínáme, že technika sice uspokojuje naše potřeby, ale že tak činí působením na přírodu.⁷⁹ Tím, jak spoléháme na techniku, která nám plní všechny naše rozmary, ztrácíme vztah k přírodě. Vznik techniky je spjat s její vázaností na člověka. Technika zprostředkovává vztah člověka ke světu a to tím, že je to vlastně shluk artefaktů, které si člověk vytvořil, aby mu zjednodušovaly život. Důvěřujeme jí natolik, že řešení problémů, které vznikají

⁷⁷ JEMELKA, Petr. *Racionalita a ekologická krize*, s. 48.

⁷⁸ GORE, Al. *Země na misce vah*, s. 184.

⁷⁹ Tamtéž, s. 187.

právě působením techniky samotné, nehledáme jinde než ve vytvoření nové a efektivnější techniky, která je za nás vyřeší.

I když by s nadšením bylo přivítáno řešení, které by našlo východisko z problému ekologické krize ve vývoji moderních technologií, ukazuje se, že podmínkou pro zachování životního prostředí a pokračování života tak, jak ho vidíme dnes, nebude stačit jen vývoj nových technologií. Změny budou muset být provedeny jinde, a to ve změně životního způsobu. Proto není zbytečné pokusit se žít skromně. Technický pokrok sice člověku zjednodušuje život, ale jak se ukazuje, zároveň kvůli němu lidé ztrácejí vztah s přírodou. Proto není dobré na techniku spoléhat a je třeba hledat řešení i jinde.

Závěr

Předkládaná práce se zabývala antropocentrickým pojetím ekologické etiky. Antropocentrismus bývá často považován za směr ekologické etiky, který se vyznačuje destruktivním chováním k přírodnímu světu. Pod pojmem antropocentrismus se lidem vybaví panský přístup k přírodě a lidská nadvláda nad ní. I když antropocentrismus v minulosti poskytoval ospravedlnění k tomu, aby člověk zacházel s přírodou nešetrně, dnes se objevuje i jeho jiná forma. Přesvědčení o výjimečnosti člověka, jako toho, kdo ovládá přírodu, už dnes není slučitelné s lidskou snahou o přežití. Lidstvo je nuceno svůj panský postoj přehodnotit a k přírodě se začít chovat šetrněji. Proto se objevuje antropocentrismus humánní, který přináší důležitou změnu ve vztahu člověka k přírodě.

Humánní antropocentrismus se zabývá i jednou z největších hrozeb pro životní prostředí, a to konzumerismem. Stupňování spotřeby nejen čerpá přírodní zdroje, kterých brzy bude nedostatek, ale také je přetváří v odpadní materiál, pro který se musí hledat stále nová skladovací místa. Konzumerismus působí také rozdíly mezi lidmi, když určitá část lidstva bude navyšovat své bohatství, zbytek bude trpět nedostatkem a bude muset žít v bídě. Humánní antropocentrismus hledá východiska z takové situace a nachází je právě v dobrovolné skromnosti, která je nedílnou součástí řešení ekologické krize.

Informovanost o nebezpečí ekologické krize je stále nízká, i proto je důležité zabývat se ekologickou etikou. Je nutné tyto informace šířit, aby každý mohl přispět ke zlepšení ekologické krize svým vlastním ekologickým prospěšným chováním. Při hledání východisek z ekologické krize by lidstvo nemělo spoléhat jen lehká východiska, která spočívají například ve vývoji výkonnějších techniky. Taková východiska, ač se zdají být jednodušší a pro lidstvo pohodlnější, jsou jen dočasná. Lidé si potřebují položit otázku co je pro ně důležitější, jestli pouhý přechodný pocit štěstí z vlastnění určitého produktu nebo záchrana planety pro další generace.

Domnívám se, že v budoucnu se bude ekologická etika značně vyvíjet. Toto odvětví tradiční etiky má před sebou významnou budoucnost. Téma ekologické etiky je aktuální dnes a v budoucnu, kdy se ekologická situace bude pravděpodobně zhoršovat, na své aktualitě nic neztratí. Zhoršování ekologické situace a nezadržitelný růst populace budou takové faktory, které budou vyžadovat okamžité pokusy o řešení, a ty

bude právě ekologická etika nabízet. Právě proto se domnívám, že je důležité zabývat se ekologickou etikou a zároveň i antropocentrismem. Člověk se bude na svět alespoň částečně vždy dívat svým lidsky zkresleným pohledem. Proto je podstatné v mimolidském světě hledat hodnoty (i když se budou vázat jen na lidi samotné) a zaujímat k němu vztah, který bude založený na snaze přírodu chránit. Pokud si budou lidé schopni připustit svou závislost na okolním světě, uvědomí si také, že musí změnit své chování, aby se přírodní svět zachoval. V tom spočívá důležitost antropocentrismu. Toto smýšlení nachází důvody, které ukazují, proč bychom se měli o přírodu starat. Antropocentrismus také navrhuje řešení, která by mohla vést ke změně vztahu člověka k přírodnímu světu a zlepšení ekologické situace.

Ačkoli je antropocentrismus často kritizovaný směr ekologické etiky a neměl by být zcela zavrhován. Je důležité zvážit a neopomenout i jiné přístupy, které nabízí další směry ekologické etiky.

Seznam literatury

- BACON, Francis. *Nové organon*. Praha: Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0107-X.
- BINKA, Bohuslav. *Environmentální etika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4594-1.
- DESCARTES, René. *Principy filosofie*. Praha: Filosofia, 1998. ISBN 80-7007-112-5.
- DESCARTES, René. *Rozprava o metodě*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0216-5.
- FRIČ, Pavol, KELLER, Jan, GÁL, Fedor. *Hodnoty pro budoucnost*. Praha: G plus G, 1996. ISBN 80-901896-4-4.
- GORE, Al. *Země na misce vah*. Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-310-7.
- HÁLA, Vlastimil. *Impulsy Kantovy etiky*. Praha : Filosofia, 1994. ISBN 80-7007-061-7.
- HÁLA, Vlastimil. *Možnosti hodnotové etiky*. Praha: Filosofia, 2000. ISBN 80-7007-135-4.
- JEMELKA, Petr. *Racionalita a ekologická krize*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2022-9.
- KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0152-5.
- KOHÁK, Erazim (ed.). *Závod s časem*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85368-81-1.
- KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-86-9.
- KOHÁK, Erazim. *Zorným úhlem filosofa*. Rychnov nad Kněžnou: Ježek, 2004. ISBN 85996-38-3.
- KOLÁŘSKÝ, Rudolf, SUŠA, Oleg. *Filosofie a současná ekologická krize*. Praha: Filosofia, 1998. ISBN 80-7007-116-8.
- LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení*. Brno: Veronica, Hnutí Duha, 1994. ISBN 80-238-4210-2.

ONDOK, Josef Petr. *Člověk a příroda*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-719-2239-0.

SCRUTON, Roger. *Kant*. Praha: Argo. ISBN 80-85794-92-6.

ŠMAJS, Josef. *Ohrožená kultura: od evoluční ontologie k ekologické politice*. Brno: Host: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-7294-458-3.

Elektronické zdroje:

MCSHANE, Katie. Anthropocentrism vs. Nonanthropocentrism: Why Should We Care?. *Environmental Values* [online]. č. 2 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://openurl.ingenta.com/content/xref?genre=article>

WOOD, Allen W. Kant on Duties Regarding Nonrational Nature: Allen W. Wood. *Aristotelian Society Supplementary Volume* [online]. č. 1 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/1467-8349.00042>

Resumé

This work deals with the new part of the traditional ethics - ecological ethics, and above all it is focused on anthropocentrism as one of its forms. Anthropocentrism is the view, that the nonhuman world has value only because it serves human interests. A human is therefore the only source of all value and on the contrary, the nature by itself is only source for human. From this point of view it could seem, that anthropocentrism features only with destructive behavior towards the nature. In that case it would refer to the strong anthropocentrism. This work is not only about strong anthropocentrism, but it deals even with its another form, weak anthropocentrism. Weak anthropocentrism changes the approach, with which the humans behave to the rest of the world. It discover reasons, why the people should care about the world and stop destroying it. This work also deals with the problem of consumerism, voluntary modesty or even relation between a man and technology as a part of problems related with weak anthropocentrism.